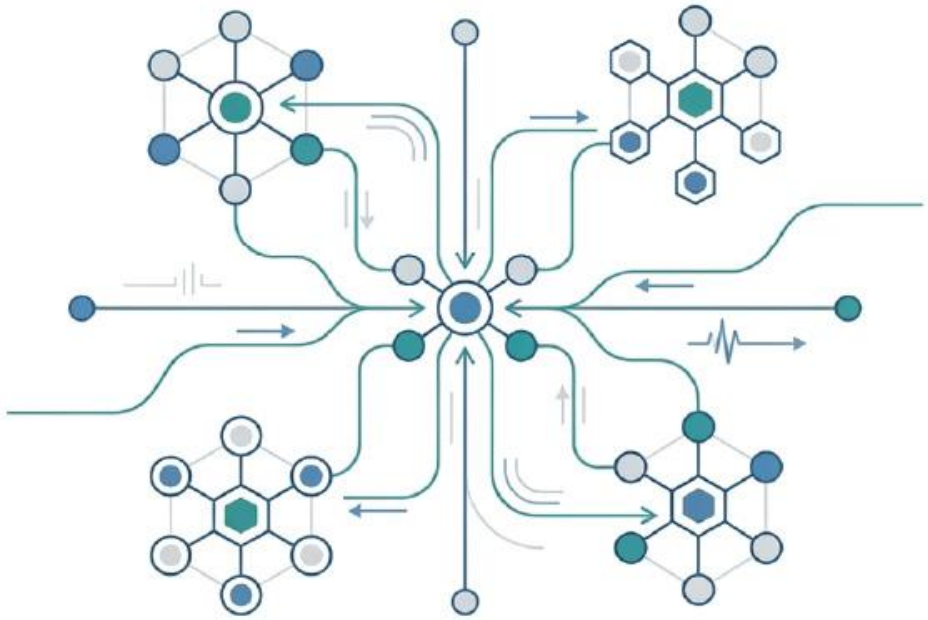
ΑΡΧΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Επιστημονική Ημερίδα της Αρχής:
2η Ημέρα Διαλόγου με την Ερευνητική Κοινότητα

22 Οκτωβρίου 2026

Η ενημερωμένη συναίνεση και η συμβολή της Ανθρωπολογίας στη συζήτηση για την προστασία των δεδομένων

Δρ. Γεωργία Ρήνα Δρ.Φάλια Βαρελάκη

Η ενημερωμένη συναίνεση στην Ανθρωπολογία

Η έννοια της ενημερωμένης συναίνεσης και οι κοινωνικές συνθήκες μέσα στις οποίες διαμορφώνεται και αποκτά νόημα.

Η δεοντολογική ευθύνη πέρα από τη τήρηση του πρωτοκόλλου.

Τι συμβαίνει όταν η συναίνεση έχει δοθεί αλλά οι συνθήκες έχουν αλλάξει;

Η ενημερωμένη συναίνεση στην Ανθρωπολογία

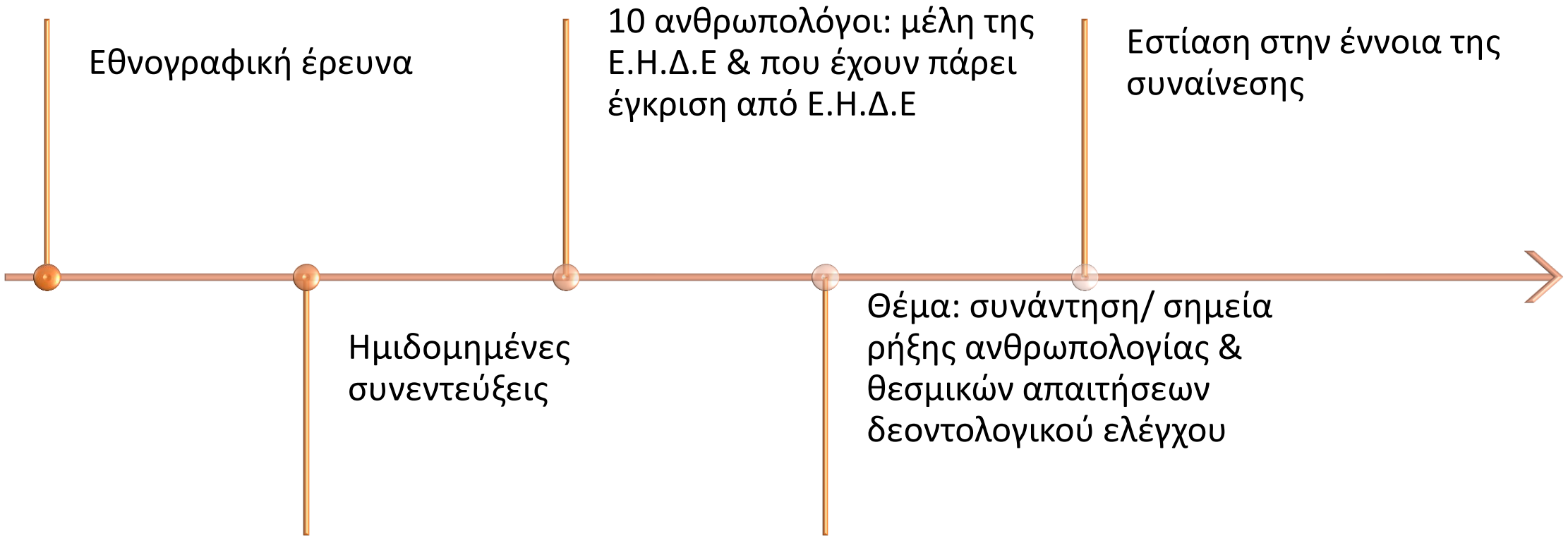
1947, Κώδικας Νυρεμβέργης

1964, Διακήρυξη στο Ελσίνκι

1979, Belmont Report

Πώς μεταφράζεται μια καθολική δεοντολογική αρχή σε διαφορετικά ερευνητικά, κοινωνικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα;

Έρευνα

Εθνογραφική έρευνα
Ημιδομημένες συνεντεύξεις
10 ανθρωπολόγοι: μέλη της Ε.Η.Δ.Ε & που έχουν πάρει έγκριση από Ε.Η.Δ.Ε
Θέμα: συνάντηση/ σημεία ρήξης ανθρωπολογίας & θεσμικών απαιτήσεων δεοντολογικού ελέγχου
Εστίαση στην έννοια της συναίνεσης

«Όταν είσαι στο εθνογραφικό πεδίο τι θα συμβεί; Θα πεταχτεί ένας από ’κει, θα σου μιλήσει. Θα είσαι σε έναν χώρο με ανθρώπους που τους κοιτάς και δεν ξέρεις καν ποιοι είναι ενδεχομένως και τους παρατηρείς. Θα πάρεις συγκατάθεση από αυτούς; Θα δώσεις ενημέρωση; Σου δίνει ένας άνθρωπος πληροφορίες σε ένα μπαρ ή σε ένα καφενείο ή οπουδήποτε, σε ένα γήπεδο. Τι θα βγάλεις το έντυπο συγκατάθεσης και αρχικής ενημέρωσης για να του το δώσεις; Δεν γίνεται. Δηλαδή, δημιουργεί πρακτικές δυσκολίες στην εθνογραφία θεωρώ κάτι τέτοιο, που μπορεί να ακολουθείται και να είναι κομμένο και ραμμένο στα μέτρα άλλων μεθόδων έρευνας, που είναι πιο αυστηρά οριοθετημένες οι επαφές των ανθρώπων και χρονικά και χωρικά οριοθετημένες».

«Στις [αναφορά στην ευάλωτη ομάδα που έκανε έρευνα], δεν έδινα φόρμες συναίνεσης. Καταρχάς, την κάναμε προφορικά, γιατί δεν θέλω, δεν ήθελα σε έναν πληθυσμό, ο οποίος έχει υποστεί τόση βία στο κομμάτι αυτό, δηλαδή η βία υφίσταται, επεκτείνεται και στο κομμάτι των γραφειοκρατικών συναλλαγών του με τον κρατικό μηχανισμό, δεν ήθελα και εγώ να τους παρουσιάσω ένα χαρτί και να τους πω υπογράψτε, σε ανθρώπους που έχουν πάει μέχρι τη δευτέρα δημοτικού κατά πάσα πιθανότητα δεν μπορούν να διαβάσουν κιόλας. Οπότε το είχα βάλει, το είχα εξηγήσει αυτό, πολύ συγκεκριμένα πάλι τεκμηριώνοντας το στη βιβλιογραφία στην αίτηση που έκανα στην Ε.Η.Δ.Ε και η συναίνεση ήταν προφορική. Αλλά τους εξήγησα, τους έλεγα κοιτάξτε να δείτε εγώ αυτήν την έρευνα την κάνω για το πανεπιστήμιο. Έχω ανθρώπους από πάνω μου που με ελέγχουν αν σέβομαι τα δικαιώματα σας στη διάρκεια της έρευνας και γαι να είμαι και εγώ καλυμμένη απέναντι στους ανθρώπους αυτούς, θα το πούμε στο κασετόφωνο. Στο τηλέφωνο μου που τα ηχογραφούσα, ότι ξέρετε τι είναι αυτό που κάνω, και ότι είστε οκ».

«Τι κάνεις στην περίπτωση ανθρώπων, οι οποίοι δεν είναι σε θέση; Εγώ ας πούμε δίνω στην έρευνα μου τα έντυπα συγκατάθεσης και πληροφόρησης. Πάρα πολύ συχνά μου λένε οι γυναίκες: Δεν μας ενδιαφέρει η χαρτούρα, κράτα τα, δεν τη θέλω. Βρε καλή μου, βρε χρυσή μου, γιατί δεν σε ενδιαφέρει; Δες το, να ξέρεις που ακριβώς πας να μπεις και τα λοιπά. Βαριούνται, το θεωρούν περιττό, αδιαφορούν. Δεν καταλαβαίνουν τις λέξεις πολλές φορές, παρότι το έχω γράψει όσο το δυνατόν με πιο απλό τρόπο. Εν τέλει, πολλές από αυτές το υπογράφουν. Κι εγ΄ψ έχω υπογεγραμμένα έντυπα συγκατάθεσης. Αυτό τώρα νοείται ως ουσιαστική συναίνεση και συγκατάθεση, άραγε; Δηλαδή, εμένα με καλύπτει στο χρηματοδοτούμενο πρόγραμμα, το οποίο θα τα ζητήσει και εγώ θα τα δώσω».

ΑΡΧΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

«Τώρα ως προς τη συναίνεση εγώ είδα ότι όταν βρισκόμουν σε έναν επαρχιακό χώρο, στον οποίο είχα να κάνω με ανθρώπους, οι οποίοι είναι πολύ μακριά από το πανεπιστήμιο, δεν τους έλεγε κάτι η συναίνεση. Το παίρναν το χαρτί, μερικοί μου έλεγαν δεν το θέλω, να το κάνω τι δηλαδή; Δεν είχε κανένα νόημα αυτό το πράγμα. Ήμουν υποχρεωμένη να το κάνω, να έχω την υπογραφή τους κτλ. Αλλά δεν άλλαζε κάτι θέλω να πω στη σχέση, δεν ένιωθαν πιο μεγάλη εμπιστοσύνη οι πληροφορητές επειδή εγώ τους έδινα αυτό το χαρτί. Αντιθέτως, είδα ότι ήτανε πιο χρήσιμο, το θέλανε πιο πολύ άνθρωποι οι οποίοι ήταν μεγαλύτερου μορφωτικού επιπέδου, οι οποίοι βρίσκονταν σε κάποιες θέσεις ευθύνης. Εκεί, το κράτησαν το χαρτί, το αντίγραφο, δηλαδή είχα μια συναίνεση εγώ, υπόγραψαν και μου το ζήτησαν να το κρατήσουν κι εκείνοι. Ήταν αυτοί που πολλές φορές μου έβαζαν και πιο πολλούς όρους».

«Εγώ κάνω ότι περνάει από το χέρι μου να ενημερώσω […] Κάνω ότι μπορώ και μετά μπαίνει όλο αυτό ως υποχρέωση κι όλη αυτή τη σχέση εμπιστοσύνης εκεί που έχει χτιστεί μετά κόπων και βασάνων, πάρε παράδειγμα γυναικών που δουλεύουν στα μαύρα, μιλάω με πολλές τέτοιες γυναίκες. Όλο αυτό τώρα, που έχεις εξηγήσει ότι δεν είσαι ασφαλίτισσα, ότι δεν είσαι εφοριακός, ότι δεν πας εκεί να δεις ποια πληρώνει τους φόρους της και ποια όχι και μετά λες, βάλε και μια υπογραφή».

ΑΡΧΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Συμπεράσματα

- Η δεοντολογική της αξία δεν μπορεί να εξαντλείται στην ύπαρξη μιας υπογραφής.
- Η ασυμβατότητα των διαδικασιών συναίνεσης με τις πραγματικές συνθήκες πεδίου.
- Ανάγκη για μια περισσότερο ευέλικτη και αναστοχαστική προσέγγιση του δεοντολογικού ελέγχου.
- Η πρόκληση δεν είναι αποκλειστικά η διασφάλιση συναίνεσης αλλά η διατήρηση του νοήματος της μέσα στα ετερογενή ερευνητικά περιβάλλοντα.

Ενδεικτική βιβλιογραφία:

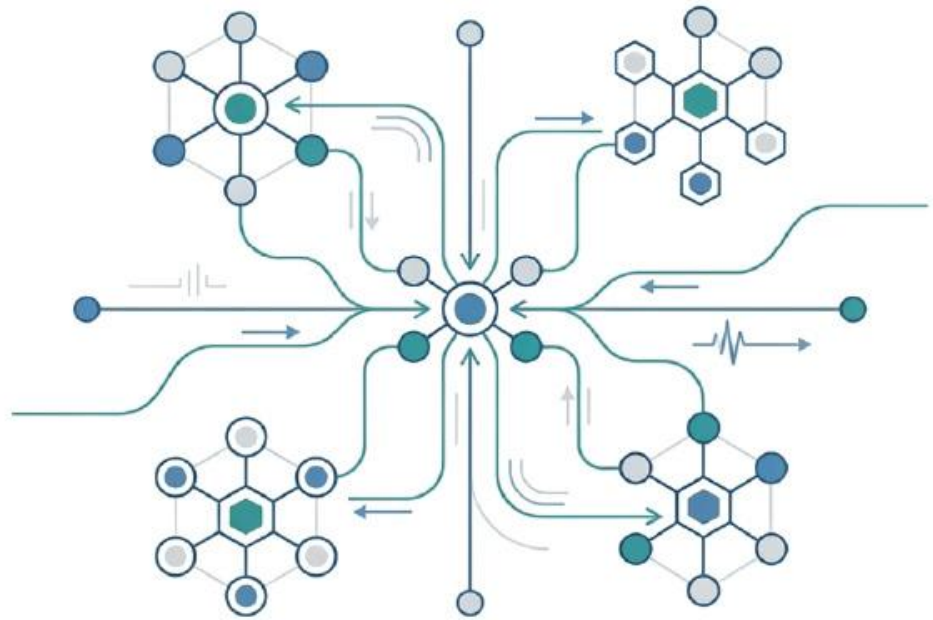
Bell, K. (2014) “Resisting commensurability: Against informed consent as an anthropological virtue”. American Anthropologist, 116 (3), pp. 511–522.

Fluehr-Lobban, C. (1994) “Informed Consent in Anthropological Research: We Are Not Exempt”. *Human Organization*, 53(1), pp. 1–10.

Murphy, E., & Dingwall, R. (2007) “Informed consent, confidentiality and accountabilty in qualitative research”. The SAGE Handbook of Social Research Methods, pp.333-348.

Wynn, L.L. και Israel, M. (2018) “The Fetishes of Consent: Signatures, Paper, and Writing in Research Ethics Review”, American Anthropologist, 120 (4), pp. 795–806.

ΑΡΧΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Επιστημονική Ημερίδα της Αρχής:
2η Ημέρα Διαλόγου με την Ερευνητική Κοινότητα

22 Οκτωβρίου 2026